

Festivalul Internațional de Teatru, Lyon

Elisabeta POP

Oare ororile nasc războaie
sau războaiele nasc orori?

Afișe și panouri imense anunțau la Lyon, între 17–26 septembrie 2009, prima ediție a **Festivalului Internațional de Teatru**, anul acesta purtând titlul provocator „**Sensuri interzise**“. De altfel și grafica afișului era în ton cu titlul ales: o mulțime de benzi albe și roșii, din cele care delimitează spațiile interzise trecerii prin zona respectivă. Trei mâini – două albe și una neagră – trag cu putere în lături benzile, forțând parcă trecerea și făcând astfel loc unui gol salvator ca o gură de aer, ca o chemare spre locurile interzise, un îndemn... Gaura aceea din benzile învălmășite mi-a adus brusc aminte de o altă gaură din drapelul nostru revoluționar...

Organizatorii își anunță publicul că această ediție este dedicată Memoriilor, Identității, Rezistenței. Cu alte cuvinte va fi un teatru politic, dar în niciun caz, spun ei, unul cu tentă propagandistică sau ideologică, ci mai degrabă o etalare a marilor probleme etnice și religioase cu care se confruntă la ora aceasta continentul european. Toleranță și fanatism, iată două cuvinte rostite des de către cei implicați în organizarea Festivalului.

Afișul anunța opt spectacole cu mai multe reprezentații în tot atâtea teatre sau spații culturale din Lyon sau din apropierea Lyonului: Théâtre Celestins, Comédie de Saint-Etienne, Théâtre du Point du Jour, Théâtre de Venissieux, Théâtre Les Ateliers, Centre Culturel d'Aragon d'Oyon, Théâtre de Privas, etc. Țările invitate: Polonia, Croația, Turcia, Rusia, Afghanistan. Și, ciudat, nici o trupă franceză pe afiș, în schimb, la final era anunțat un Bal care începea cu un fel de spectacol-petrecere „Traio Romano“, („Viața țiganilor“) în care dansau și cântau țigani (nu știu de unde), iar între ei, cu statut de vedetă, era anunțat cântărețul Gavriș Borki, cică din Transilvania, stabilit în Franța!

Spectacolele anunțate și prezentate pe scurt au fost următoarele: *Transfer de Jan Klata* (Polonia) – despre care voi scrie în cele ce urmează, *De partea cealaltă de Natașa Rajkovic' și Bobo Jelcic'* (Croația) –, o comedie dulce-amară, incursiune în spațiul limitat de frontiere fizice și mentale, o încercare de a rămâne cumva tu însuși într-o regiune multiconfesională și multiculturală. *Eu mă gândesc la voi*, episodul XX de Didier Ruiz – fragment din memoria moscovită a anilor '30–'60. Zece ruși trecuți de 70 de ani își povestesc copilăria, adolescența, tinerețea, vorbesc despre gulag și război, despre speranțele și dezamăgirile lor, despre mândria de a fi rus, dar și despre iubirile și interesele lor strict materiale... și *Opus 7* de Dmitri Krâmov – artist plastic și scenograf, el ne vorbește despre destinul evreilor și teroarea antisemită din vremea lui Stalin, cu referire specială la destinul particular al celebrului compozitor Șostakovici (Rusia), *Sivas 93* de Genco Erkal și Ashura de Mustafa Avkiran și Ovul Avkiran – episod tragic al incendiului provocat la Sivas, oraș din Anatolia de Est, moartea absurdă a 35 de oameni cazați la un hotel, nebunia unei haite excitate și manipulate în numele unei închipuite răzbușări, Sivas fiind și un loc al revoltei kurzilor (Turcia), *Tartuffe* de Molière

și *În ziua aceea* – titlu provizoriu – spectacol colectiv (Afghanistan, Teatrul Aftab din Kabul). Acest teatru a luat naștere în anul 2005, după un stagiu petrecut acolo de regizoarea Ariane Mnouchkine împreună cu cinci actori care au sprijinit demersul curajos al actorilor afgani. Ei sunt preocupați de istoria recentă a țării lor, de pericolul taliban și deopotrivă resimt șocul atacului terorist de la 11 sept 2001.

Jan Klata, acest copil teribil al teatrului polonez, care, după ce nu puțini ani a fost șomer sau a bătut la uși (teatrale) închise, a ajuns ca azi să fie multipremiat, ba chiar să se organizeze la Varșovia un „Festival Klata”... spectacolele lui (*Cazul Danton, Portocala mecanică, H de la Hamlet, Revizorul, Richard III, Orestia ș.a.*) fiind apreciate și ținând afișul ani și ani... El a avut ideea genială de a vorbi prin intermediul unui spectacol despre Istoria țării sale, dar și a Europei din preajma și de după cel de-Al Doilea Război Mondial (care i-a marcat familia și l-a lovit din plin și pe el), într-un mod cât se poate de original: i-a invitat în scenă chiar pe cei implicați, ultimii martori ai dezastrului provocat de arbitrara hotărâre a celor trei Mari Întrușiți în Conferință la Ialta și Potsdam – februarie și, respectiv, iulie–august 1945 – când Marile Puteri Aliate, reprezentate de Churchill, Roosevelt și Stalin, au decis să deplaseze frontierele după bunul lor plac; pasămite ei au donat Poloniei un teritoriu al Germaniei, sovieticii luând în loc, în compensație, părți din Estul Poloniei. Zece milioane de nemți au luat drumul pribegiei și alți zece milioane de polonezi au fost... transferați, trecându-se cu brutalitate peste voința și interesele lor, în regiunile respective. Orașul Wrocław, cel mai bulversat dintre toate, a și fost locul premierei absolute a spectacolului, pe data de 18 noiembrie 2006, următorul oraș în care s-a dat spectacolul fiind Berlinul (18 ianuarie 2007).

Acest act politic iresponsabil, nedrept și arbitrar a fost făcut, s-a spus în cărțile de istorie controlate și cenzurate de comuniști în numele respectului pentru drepturile legitime ale popoarelor implicate... Nimic mai fals: oamenii mutați forțat din locurile în care s-au născut și au trăit generații întregi, au suferit imens, viețile lor au fost brutal mutilate, destinele lor răvășite... Pe nimeni însă din cei de la putere n-a interesat această dramă umană, tăvălugul istoriei a măturat totul...

Klata a avut curajul (doar singur recunoaște că a învățat de la Kristian Lupa că „în teatru totul e posibil”) să-i invite în scenă pe câțiva dintre nemții și polonezii direct implicați în durerosul Plan al Marilor Puteri (căci numărul lor scade cu fiecare an – chiar cu ceva timp înaintea reprezentăției a murit unul dintre ei și a fost în grabă înlocuit). Cu toții sunt oameni simpli, trecuți cu toții de a doua și chiar a treia tinerețe, unii au fost adolescenți în anul dislocării, alții s-au născut abia atunci și au cunoscut ororile acelor timpuri abia mai târziu...

În centrul scenei, pe un podium înalt, o altă scenă, un podium simbolic, pe care nu se ajunge ușor, stau tolăniți, ca în cunoscutele fotografii, cei trei înalți conducători-aliți: Churchill, Roosevelt și Stalin; doar ei sunt interpretați de actori profesioniști, Wojciech Zemianski – un *Stalin* foarte sigur pe el, râzând mereu sarcastic și arătându-și din când în când latura colerică a schimbătorului său caracter; Wiesław Cichy – un *Churchill* nu neapărat gras și cu trabucul în colțul gurii, ci mai degrabă cu un chip pe care se citea binecunoscuta-i senzualitate și poftă de viață; Zdzisław Kuzniar – un *Roosevelt* puțin absent, parcă atins deja de boala ce avea să-l răpună de altfel chiar în acel fatidic an 1945. De două sau de trei ori, ei își scot paltoanele și tunicile; de jos, nu fără oarecare dificultate, li se dau instrumente de cântat și ei devin o orchestră, Grupul post-punk – Joy Division, a cărui muzică (*play-back* excelent realizat) răsună admirabil, detensionând atmosfera încărcată a spectacolului și, în același timp, aducând publicul în actualitate.

În spatele scenei, în semicerc, pe scaune, stau, modești și ușor pierduți, respectuoși parcă față de locul în care se află cumva fără voia lor și având pe chip un fel de mirare față de un public numeros interesat de poveștile lor. Și, în timp ce

puternicii zilei beau whisky și ronțăie alune, cu harta lumii în față, trasând cu creionul noile frontiere, acești oameni vin și își povestesc viața: fiecare rostește câte o amintire mai semnificativă din viața ce i-a fost brutal schimbată de nefericitul pact. Unii au avut conflicte cu școala, alții au pierdut o logodnică, altul a ratat o facultate sau un doctorat, unul a rămas orfan, unul și-a risipit talentul artistic, altul a făcut eforturi uriașe să se mențină pe linia de plutire, nefiind în stare să-și găsească locul pe pământ străin, una e convinsă că boala cronică și angoasele, crizele de depresie i se trag de la smulgerea din locul natal, unii reclamă cu disperare pierderea identității, a numelui, uitarea limbii materne, în fine, toți au motive serioase să privească, dacă nu cu ură, cel puțin cu infinit reproș spre cei vinovați de destinele lor deturnate. Jos sunt victimele, iar sus, ca într-o nacelă, călăii... Nu tot ce povestesc ei, polonezi și nemți, e la fel de interesant, dar exact ca în viață, oamenii cred, fiecare, că viața lor e un roman. Niciodată nu mi s-au părut mai adevărate cuvintele lui Hemingway, dacă nu mă înșel: „o viață de om nu va valorea nimic, dar nimic nu valorează cât o viață de om”. Există și câteva momente în care publicul e exasperat de monotonie cu care una dintre „martore”, de pildă, citește o listă lungă cu toți locuitorii comunei ei, strămutați în locuri străine, dar ea, bătrânica aceea cu un chip de înger, citește, impasibilă la șușoteli și murmure, citește conștiincios mai departe, până la epuizarea listei; desigur i s-ar părea o crimă să uite sau să omită numele cuiva... Ei au vorbit fiecare în limba lui, adică în poloneză și în germană, subtitrarea fiind în franceză. Se cuvine să notăm cu majuscule numele lor: ILSE BODE, ANGELA HUBRICH, KAROLINA KOZAK, HANE-LORE PRETZSCH, ZBIGNIEW GORSKI, DIETRICH GARBRECHT, MATTHIAS GORITZ, JAN KRUCZKOWSKI, ZYGMUNT SOBOLEVSKI, ANDRZEJ URSYN SZANTYR.

La final, publicul a aplaudat minute în șir, emoția ne-a cuprins pe toți: iată o lecție de istorie extraordinară, din care se poate învăța cât dintr-o întregă bibliotecă.

Scenariul spectacolului este semnat de Dunja Funke și Sebastian Majewski. Scena celor trei Mari de la Ialta a fost scrisă de Jan Klata. Decorul: Mirek Kaczmarek.

Costumele? Păi fiecare a venit îmbrăcat cum a crezut de cuviință; nimeni n-a dorit să epateze cu eleganța, dimpotrivă, au venit așa cum sunt: unii cu bastoane, alții cu haine cam ponosite, decenti însă, atât vestimentar, cât și ca prezențe, încât văzându-i, îți venea să exclami: păi, asemenea interpreți numai unul ca Fellini ar fi putut găsi...

Înainte de începerea spectacolului, într-o seară ploioasă, sub cortul instalat în fața elegantului Teatru Celestins, un artist tânăr și foarte talentat cânta acompaniindu-se la acordeon, ca un autentic Gavroche, șlagăre cunoscute din anii '50, '60, '70 și, din când în când, comenta, cu puținii spectatori, un vers sau titlul unui cântec, sau pur și simplu glumea ori le puneă tot felul de întrebări. Era vesel și foarte simpatic. Spectatorii mai îndrăzneți cântau cu el într-o atmosferă destinsă. Alături era un stand cu cărți pe teme specifice Festivalului: fascismul, comunismul, gulagul, etc. Un tânăr de culoare ne explica stânjenit că nu le putem cumpăra, căci sunt acolo doar pentru... atmosferă.

A doua zi se anunța o întâlnire, bănuiesc interesantă, cu Ariane Mnouchkine, întâlnire pe care eu am ratat-o, aflându-mă la ora aceea în cu totul altă parte... În schimb, peste câteva zile, am reușit, spre consolare, să-mi procur o micromonografie dedicată ei, apărută la Actes Sud-Papiers, seria „Mettre en scène” (autoare: Béatrice Picon-Vallin). Și, dacă tot a fost vorba de *Tartuffe*, iată ce spune ea: „Dintre piesele clasice nu rămâne decât *Tartuffe*, fiindcă, din păcate, *Tartuffe* există permanent într-o țară sau alta, plonjând mereu în izvorul tinereții (*fontaine de jouvence*) cu o crudă actualitate”.